

Bölüm 17

21. YÜZYILDA BRUNO RIZZI'Yİ OKUMAK

Songül DEMİREL DEĞİRMENCİ¹

GİRİŞ

Geçtiğimiz yüzyıl devlet yönetiminde farklı ideolojilerin uygulandığı bir yüzyıl olmuştur. Bu ideolojilerin doğmasının ve devlet yönetiminde uygulanmasının hazırlayıcı sebepleri bulunmaktadır. Yönetim biçimleri sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel birçok sebep sonucunda denenerek günümüz dünyasına gelmiştir. Devletler, ideolojik denemelerini, denemek niyetiyle yola çıkmamışlardır. Güçlü liderler ve arkasından sürükledikleri kalabalıklar bir şekilde inandıkları ya da inandırıldıkları sistemin bir parçasını oluşturmuşlardır. Nitekim 20. yüzyıl bölüşüme dayalı bir savaşın ciddi belirtilerini gösterdiği bir dönemde başlamıştı. Ardından gelen II. Dünya Savaşı faşist devletlerin yıkılması ve uzun müddet soğuk savaş yılları sonrasında sosyalist uygulamaların dağılmasıyla devam etmiş, tüm dünyada neoliberal bir dönüşüm ile de son bulmuştur.

Çalışmada komünizm hayaliyle yola çıkan Sovyet Rusya'da yeni bir sınıf oluştuğuna dair uyarıda bulunan dönemin yazarlarından Rizzi'nin düşüncesi- ne, bugünün gözüyle bakılmaya çalışılacaktır. Sovyet Rusya'daki gidişatı farke- den Rizzi dışında kimselerde olmuştur. Ancak bu kimseler çalışmanın kapsamı dışındadır. Rizzi'nin düşüncesi bunlardan farklı olarak diğer ideolojileri uygu- layan devletlerde de bürokratikleşme eğilim olduğunu iddia etmesi olmuştur.

Bruno Rizzi ve Hayatı

Bruno Rizzi, 1901'de İtalya'da doğmuştur. 1917'de Milan Teknik Okulu'nda okuduğu yıllarda, İtalya Sosyalist Partisi'ne katıldığı bilinmektedir. Daha sonra 1921'de İtalyan Komünist Partisi'ne katılmış ve çalışmalarını bırakarak ayakkabı satıcılığı- na başlamıştır. Bu dönemde sıkı bir aktivist haline gelmiştir. Ayakkabı satabilmek için pasaport almaya çalışan Rizzi'ye gittiği bazı yerlerde faşist, bazı yerlerde ko- münist yakıştırmaları yapılarak kendisine pasaport verilmek istenmemiştir. Gözaltı ve sorgulamalardan geçirilerek, hakkında kayıtlar tutulmuştur (Rizzi, 1985).

¹ Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Sungurlu MYO, İşletme Yönetimi PR, songuldemirel66@gmail.com

Çoğunlukla kendisinden Troçkist olarak söz edilen Rizzi'nin, İtalya dışındaki Troçkistlerle ve başka solcularla tanışması 1937 yılına denk gelmektedir. 1940-1943 yılları arasında bir müddet Fransada yaşamını sürdürmüştür. İtalya hükümetine başvurusu üzerine, İtalyadan tekrar çıkmamak şartıyla gelmesine müsaade edilmiştir. Mussolini'ye işçiler için sosyalizmin ne kadar tehlikeli olabileceğini anlatmak üzere bir gazete çıkarmak istediğini belirten bir mektup yazmaya teşebbüs etmiş ise de; mektup SS subaylarının eline geçmiş ve gönderilmemiştir. 1945 sonrasında kimi komünistler karşısında hayatı tehlikeye girse de bir şekilde kurtulmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra mesleği olan ayakta bıcılığa devam etmiş ve yazılarını kendi imkânlarıyla yayımlamıştır. Bu yazılarda çoğunlukla feodal ilişkiler ve asyatik toplumlar gibi konulardan söz etmiştir. 1977'de hayatını kaybettiğinde, İtalyan Komünist Partisi başkanı Bettino Craxi'nin sunuşuyla çıkan kitabını görememiştir. Bir dönem Dördüncü (Troçkist) Enternasyonal'e katılsa da sonraları Troçki ile girdikleri söz dalaşı sonrasında oradan ayrılıp Komünist Parti'yi desteklemeye devam etmiştir. Stalin için kaleme aldığı öneri mektupları olduğu söylenmektedir. Troçkistler tarafından Sovyet Rusya için yeni görüşleri nedeniyle onlara yakın ama farklı yorumları sebebiyle dışlanmıştı. Ek olarak, Rizzi yeni toplumsal formun ortaya çıkmakta bir toplumsal form nitelenmesi yaptığı için tutulmamaktadır. Yeni toplumsal form oluşumunun ve bunun sağladığı üretim seviyesindeki yüksek artışın doğrudan sosyalizme götüreceğini savunmaktadır. İşçilerin, yeni yöneticilerle faşist ya da stalinist fark etmeden işbirliğine gitmesi gerektiğini savunmakta olduğundan tepki çekmiştir. Ayrıca Troçki ile anlaşmazlıkları bulunmaktaydı. Troçki, ABD Troçkistleri'ne yazılarında ve SSCB'nin sınıf doğası meselelerinde Rizzi'den kimi yerlerde faydalanır denmektedir ama çalışma sürecinde doğrudan bir atıf ya da ilgiye rastlanmamıştır. Rizzi'nin kimi çevrelerce faşistlerin ya da Stalin'in ajanı olarak görülmesi de ilginçtir. Kimi Troçkistler özellikle Troçki'ye yapılan suikast sonrasında Rizzi'ye karşı bir tavır almışlardır. Rizzi Stalin, Hitler ya da Mussolini'ye açık adresli mektuplar yazmaktan çekinmemiştir. Bu durumdan dolayı onun üzerindeki şüphelerin arttığından da söz edilmektedir. Bunun yanında Rizzi'nin Troçki'ye de altı mektup yazdığı ama bunlara yanıt alamadığı belirtilmektedir (Rizzi, 1985).

İtalyanca adı "La Bureaucratization du Monde" isimli kitabının Türkçesi "Dünyanın Bürokratikleşmesi"dir. Rizzi'nin önsözü olmaksızın ilk baskısını 1939'da, önsözünü yazdığı baskısı 1967'de ve ardından ikincisini 1976'da yayımlanmıştır (Rizzi, 1985).

20. Yüzyılın Görünümü

I. Dünya Savaşı'nın ardından hem sosyalistler hem de muhafazakârlar farklı nedenler de olsa devletin işlevlerinin artmasını desteklemişlerdir (Hayek, 1973). Otokratik imparatorlukların kalkması sonrasında Baltık Denizi'nden Balkan coğrafyasına, İtalya ve Almanya'yı da içine alacak şekilde parlamentolarının bulunduğu ülkeler var olmuşlardır. Demokratik bir devlet olmaktan ziyade komünizme karşı olmaları ortak yönleri olan bu devletler belirli bir sürenin sonunda baskıcı yönetimlere dönüşmüşlerdir. Etkili parlamentolar yalnızca kıtanın kuzey bölgesinde kalabilmişlerdir (Mazower, 2008). Savaş sonrası ekonomik sorunlar, işsizliğin yaygınlaşması ve istikrarsızlıklar sonucunda korumacı ve milliyetçi politik davranışlar görülmüştür. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile bürokrasinin büyümesi yönündeki eğilimler daha da belirginleşmişti. Liberal eğilimler tamamen erimiş, artan bir hükümet hâkimiyetiyle diktatöryel ve totaliteren rejimler yükselmiştir (Hayek, 1973). Serbest girişimin istikrarsız olduğu ve güvenilemeyeceği öne sürülmüştür. Devlet müdahalesinin arttığı yıllar olmuştur (Friedman, 2011). I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan karmaşa ve hoşnutsuzluk ile Sovyet Rusya'da darbe yapılmış, İtalya'da ise faşist bir rejim kurulmuştur (Armaoğlu, 2001)

1915 yılında Bolşevikler, Çarlık Rusya'sında yaptıkları ihtilal ile iktidarı ele geçirmişlerdi. Sovyetler Birliği'nde Lenin 1924'te öldüğünde Komünist Parti iktidarını sağlamlaştırmıştı. Ardından iktidara gelen Joseph Stalin sanayiye devletleştirmiştir. Stalin tüm gücünü sosyalizmin inşasına, sanayinin geliştirilmesine ve büyük çiftlikler oluşturarak, merkezi planlamayla sanayi ve tarımın eşgüdümüne vermişti (Yakut&Yakut, 2019). Sovyetler Birliği'nde topraklar kolektif çiftlik mülkiyetine hızlı bir biçimde geçmiş ve sanayiye yönelik ürünler üretilmeye başlanmıştır. Sanayileşmede iyi bir ivme yakalanmıştır. Mülkiyete ait topraklar işlenirken, bürokrasi sıkı bir biçimde çiftlik üyelerini denetlemekteydi. Bürokrasi sınıfına dair yorumlamalar buradan beslenmekteydi (Turan, 2011).

Faşist Devlet ve Bürokrasi Anlayışı

Faşizmde devlet, birey ve sınıflar arasındaki uyumu sağlayabilecek ve çıkarları dengeleyecek merkezi bir role sahiptir. Faşist devletin lideri, devletiyle bütünleşmiş üstün özelliklere sahip bir insandı. Faşist rejimlerde demokrasinin, Almanya ve İtalya gibi seçimle iş başına gelmelerinden hemen sonra rafa kaldırıldığı görülmüştür (Sıdal, 2019).

Hitler, 1932'de ciddi bir oranla parlamentoya girmişti. Cumhurbaşkanı Hindenburg'un tekrar seçimlere gitme koşuluyla iktidarı devretmesiyle 1933'te yönetime geçmiştir. Kahverengi gömleli Nazizm taraftarı gençler değişik siyasal görüşteki yazarların kitaplarını yakmışlardı. Politik gücü ele geçirmek için her türlü girişimi yapmaya başlamıştı. Nasyonal sosyalistler devlet aygıtını arıleştirerek, bütün memurları adeta süzgeçten geçirmişlerdir. Polis teşkilatı devlete ait bir gizli teşkilat olarak merkezileştirilmişti (Yakut&Yakut, 2019). Bunun dışında paramiliter örgütler olan sturmabteilung (SA) ve schutzstaffel (SS) devlet görevlileri gibi görev yapmışlardır (Küçükkalay, 2020). Böylelikle devlet adına çalıştığını iddia eden geniş bir kalabalık türemişti.

Faşizm Almanya'sında, sağlıklı bir nesil yetiştirmeye önem verilmekteydi. Bu nedenle engelliler ve Alman ırkından olmayanlar yok edilmeye çalışılmış, çocuklar küçük yaşta sağlıklı yaşama yönlendirilmişlerdir. Bu hedeflere ulaşmayı sağlayan devlet için bunları sağlamada yardımcı olacak bürokrasinin her geçen gün kalabalıklaşması gerekmektedir. Faşizmin hâkim olduğu devletler, toplumdaki tüm insanların istedikleri gibi olmasını ve istedikleri gibi yaşamasını istemekteydiler. Bu durum kendisi gibi düşünmeyenlerin bulunabilmelerini ve olası bir muhalif saldırı için bertaraf edilmelerini gerektirmekteydiler. Bunun dışında bulunduğu ülkenin zapturapt altında tutulması ve diğer ülkelere yayılma stratejileri nedeniyle askeri bürokrasinin çok olması elzemdi. İtalya'da 1935 yılında özel sektörün %75 devlet kontrolünde olmasıyla, SSCB'den sonra ikinci sıraya yerleşmişti (Sıdal, 2019).

İtalya'da faşist yıllar içerisinde sayısını artıran bir hareket olup, politik-bürokratik bir oluşum değil paramiliterdi (Çelikçi&Kakışım, 2013). Hükümete, 1925 yılında çıkarılan yasayla çeşitli yetkiler tanınmış, parlamentodan bağımsız bir duruma getirilmiştir. Bürokratik kadroya yasalarla faşist bir kimlik kazandırılmıştır. Faşizme karşı çıkanlar için özel mahkemeler yoluyla ağır cezalar verilmiştir. Yine aynı yıl bir yandan ideolojinin halk tabanına yayılması, bir yandan işçilerin sosyalizmden uzak tutulması için kurumsal bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapılarda işten sonra eğlence ve boş vakitleri değerlendirme örgütleri bulunmaktaydı (Çelikçi&Kakışım, 2013).

II. Dünya Savaşı esnasında ABD ordudaki askerler için yarım milyon çorap, çeyrek milyon pantolon talep etmişti. 1943 yılı için Almanya ordusu için, dört milyonu aşan makas ve askeri büroları için altı milyon ıstampa istemişti (Hobsbawm, 2006). Bu denli geniş bir kalabalık askeri kadro içerisinde bulunmaktaydı.

Komünist Devlet ve Bürokrasi

1917'de Rus Devrimi'ni gerçekleştiren Marksistlerin çoğunluğunu oluşturan Bolşeviklerin devrimin yapılmaması gerektiğine inanan Marksistlerden kendilerini farklı bir konuma koyabilmek için, 1918 yılında kendilerine komünist adını almışlardır. Toplumsal düzene verilen isim olarak ise; Marksist ideolojide herkesin ihtiyacının karşılandığı, eşitlikçi bir yapıdır (Duman, 2006: 136-137). Üretim araçlarının herhangi bir kişi ya da grubun elinde olmadığı, sınıfsız toplum halindedir. Komünist partinin iktidarda olduğu ve işçi partisinin haklarını savunduğu bir yapıdır (Heywood, 2013: 21). Bu yapıda devletin olmadığı, bolluk ve kardeşlik toplumdur. Komünizmden önce kapitalizmin devrimle yıkılarak, işçi sınıfının diktatörlüğünün olduğu dönem gelecektir (Cansever, 2021).

Trotsky bürokrasinin bütün enerjisini işçi sınıfını mahmuzlamak için kullanmakta olduğunu ve emeğin gücünü faydalı işlere yönlendiremediğini iddia etmektedir (Trotsky, 2006). Trotsky, bürokrasinin öncelikle kendi refahını düşündüğünü toplam gelirin hesaplanamayacak denli çok ve dağınık olduğunu anlatmaktadır. Yoksul Rus köylüsü ise hala yoksulluğunu sürdürmektedir. Sendika bürokrasisi ise işçinin haklarını koruyacağı yerde; sanayi bürokrasisinden para, gayrimenkul ve hediyeler kabul etmektedir. Daha önce burjuva sınıfına söylenen ne varsa, ufak farklarla şimdi bürokrasi için aynısının söylenebileceğini belirtmiştir. Sovyet Rusya'da bürokraside ne kadar çalışan olduğu ve yetkilerinin sınırlarını bilmek mümkün değildi. Bunun iki nedeni bulunmaktaydı. Birincisi, devletin tek işveren olarak yaygın bir çalışma ağına sahip olmasıdır. İkincisi, Sovyet istatistikçileri, iktisatçı ve yazarlarının sayısıyla ilgili ketum davranmalarıdır (Trotsky, 2006). 1935 yılında Sovyet Rusya'da devlete ait 113.000, kooperatiflere ait 200.000 ticari daire bulunmaktaydı. Bu dairelerin yönetiminde devlet görevlileri çalışmaktaydı. Yukarıdan aşağıya doğru komünistlerin oranı yüzde 20 ile yüzde 90 arasında değişmekteydi. Bu oran komünist gençlik içerisinde bir buçuk ila iki milyonluk bir blok oluşturmaktadır. Devlet iktidarı bu kitleye dayanmaktadır. Bolşevik Partisi proletaryadan ziyade bürokrasinin siyasal örgütüydü (Trotsky, 2006). Kautsky, sosyalizmin halkın büyük bir bölümünü kamu görevi yapabilecek şartlara getirdiğinde, yıkılmaz diye düşünülen bürokrasinin yıkılabilmesinin garantisi olacağına inanmaktaydı. Devletin devleti yok edecek gücün de burada olduğunu ifade etmiştir (Lenin, 1976).

Bruno Rizzi Ne Demişti?

İtalyan yazar Bruno Rizzi'ye göre; kapitalist özel mülkiyet yerini kolektif mülk sahipliğine bırakmaktadır. Bu temel üzerine yeni bir ekonomik sistem inşa edil-

mektedir. Adına “bürokratik kolektivizm” dediği yeni toplumda kolektif mülkiyet bürokrasinin kontrol ettiği ve kapitalist sistemin özel mülkiyete dayalı bireysel sömürsünden, bürokrasinin kolektif sömürsüne geçilmekte olduğunu iddia etmişti. Kuşkusuz ki bu çarpık analiz, bürokrasi karşısında yeni bir ezilen sınıfın, yeni türden bir köle sınıfının tarih sahnesinde yerini alması anlamına gelmekteydi. Rizzi açıkça artık sömürünün bir köleci toplum varmışçasına gerçekleştiğini yazmıştı. Düşünceleri kendisinden sonra gelen kişileri de etkilemişti. Sosyalizmin yeni ve beklenmedik bir sosyal sistemi bürokratik kolektivizmi yarattığı iddia edilmişti. Yeni egemen sınıf bürokratik yöneticilerden yükselmişti. Devlet tarafından ulusallaştırılan mülkiyetin getirdiği genele yönelik bir yeni üretim formu yönünde dönüşüm anlamına gelmekteydi. Rizzi, Sovyetler’de bürokratik kolektivizm yaşanmaktayken, Nazi Almanyası, faşist İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri de farklı uygulamaları ile devletin merkezileştiğini, büyüdüğünü ve bürokrasinin geliştiğine dair bir ilerleme olduğunu bildirmekteydi. Almanya ve İtalyadaki benzeşmenin yönü bürokratikleşmeleriydi. Sayılan ülkelerde üretim araçları mülkiyeti devletin aracılığıyla ulusallaştırılmakta ve bu araçlara sahip olan yeni bir yönetici sınıf ortaya çıkmaktaydı. ABD’de de benzer bir durum gözlenmekte, devletin ekonomi üzerindeki etkisi daha da artmakta ve kimi kurumlar devletleştirilmekteydi. Rizzi, New Deal’i ABD’de bürokratik kolektivizmin ilk aşamalarından biri olarak görmekteydi. Sovyetler’in açıkça bir bürokratik diktatörlüğe doğru gitmekte olup, bir devrim merkezi olması gerekirken faşist bir yönetime doğru kaydığını söylemektedir. Rizzi’ye göre, Almanya’da ve Fransadaki sosyalist yönetime geçiş başarısızlıkları Sovyetlerin kendisini izole olmuş gibi hissetmesine neden olmuştur. Bu durumda SSCB’nin önünde iki seçenek vardır: Birincisi Avrupada değişim olması beklenecektir. İkincisi dış dünyayla anlaşmaya varılarak iç politika değişime uğratılacaktır. Rizzi, Stalin’in ikinci yolu tercih ettiğini ifade etmektedir (Rizzi, 1985).

Tüm bu değişiklikler olurken, teorisyenler proletaryanın üzerinde sosyal liderlik kurmaya çalışmaktadırlar. Nitekim bu çabaları nihayete ermiş, monopolcü bürokrasi kurulmuştur. Ekonomik ve politik tahakküm kurulmuş ve anayasa bunu koruyan hükümlerle donatılmıştır. Sonuç olarak, SSCB’de bürokrasinin bir hâkim sınıf olarak doğduğunu ve ülkeyi yönetmeye çalıştığını yazmıştır. Üretim miktarının %40’ını alan bürokrasidekiler, ayrıcalıklı bir grup durumuna gelmişlerdir. Ekonomik tahakkümü de ele alan grup, buğdayı üreticisinden ucuza alıp işçiye 10 kat fazla fiyata satmışlardır. Ekonomideki planlama zamanla bürokrasinin istekleri doğrultusunda biçimlenmiştir. Her bir işçi için beş met-

rekarelik mekânlar planlanmış, iken; bürokratik elit için ihtişamlı bir Sovyet Sarayı inşa edilmiştir. Başlayan yeni dönemde bürokrasidekiler, işçi sınıfının sıradan bir organ olduğunu ifade etmiş ve ortaya çıkan tüm sorunlardan onları sorumlu tutmuşlardır. Bürokrasi ülke içerisinde büyük bir örgüt olmuş diğer kurumlarla işbirliği yapmıştır. İşbirliğinde bulunduğu kurumlardan biri sendikalar idi. Sendikalar bir yandan işçinin nabzını elinde tutmakta; diğer yandan onları aldatmaktaydılar. Bu halleriyle işçileri aldatan bürokratik kurumlara dönüşmüşlerdi (Rizzi, 1985).

Rizzi, tüm bu olup bitenler karşısında Stalin'i çoban olarak betimlemekteydi. Rizzi'ye göre, Stalin çoban köpeği değneğine sahipti ve sürüden ayrılanı çoban köpeğine benzetilen bürokrasi yoluyla sürüye döndürerek kendisine karşı "melemelerini" sağlamaktaydı. Oluşan sistemde, proletaryanın yalnızca çalışmaya hakkı bulunmaktaydı. Bu ise herhangi bir yönetim rolü değildi. Sosyalize olmaktan çok bürokratize hale gelen sistem, sınıf farklılıklarını yok etmekten ziyade her geçen gün artırmaktaydı. Bürokrasi sınıfı devletin gövdesine yapışarak onun bitki özünü içen bir duruma gelmişti. Bürokratikleşme, kapitalist dünyanın da bir sorunuydu. Kapitalist devletler, düzeni böyle sürdüremeyeceklerini ve bürokratikleşmeye teslim olmakta olduklarını görmekteydiler. Buna karşı, bu devletlerde "uyuyan köpek" olarak nitelendirilen işçi sınıfını bir çeşit anesteziye tabi tutarak, faşist sistemleri desteklemelerini bir çözüm olarak görmüşlerdi. Kapitalist ülkelerin yurttaşları kalitelerini kaybettikçe bürokratik rejimin nesnelere haline gelmekteydiler. Kapitalizmi rejim olarak tanımlayan Rizzi, faşizmden farklı tarafı olmadığını ifade etmiştir. Devlet elindeki kolektif mülkiyetin bürokrasi egemen sınıfın hükümlerine bırakıldığını yazmaktaydı (Rizzi, 1985).

Rizzi bu aşamada Troçki'ye de değinmektedir. Troçki, Sovyetler'in gerçekten de bürokratik bir proletarya diktatörlüğü olduğunu düşünüyor ve buna rağmen rejimin bir işçi rejimi olduğunu kabul etmekteyse de Rizzi böyle düşünmemekteydi. Troçki, ilk zamanlarda Sovyet sisteminin burjuva ekonomisi üzerine yükseldiğini belirtmişti. Böyle söyleyerek, Troçki, politik form ile ekonomik realitenin arasındaki çatışma karşısında, güç yoğunlaşmasına konu bürokrasi ve üretici güçlerin gelişimindeki gecikme ile toplumun sınıf karakterinin değişmediğini ifade etmekteydi. İşçi devletinin dejenerasyonundan sonra elde ne kalacaktır? Troçki, mülkiyetin sosyalize edilmesi ve planlı ekonomi olarak cevaplar bu soruyu. Ancak bunlardan daha başka ne kalacaktır? Sosyalizmin realizasyonuna mı gidilmektedir? Rizzi, bu soruya "hayır" yanıtını verir, doğru olan şudur

ki, mülkiyetin sosyalizasyonu ve planlı ekonomi var oluyorsa, bu, her ikisinin de gücü elinde tutan rejime uygun düşmesinden kaynaklanmaktadır (Rizzi, 1985).

Gerçekte, Sovyet bürokrasisinin Ekim devriminin yeniliklerini ortadan kaldırmak için bir gerekçesi yoktur. Tersine, bunları muhafaza etmek için siyasal ve sosyal gerekçeleri vardır. Zira, sosyalizmle gelenler bürokratik otoritenin işine gelmektedir. Örneğin, Sovyet bürokrasisi, sosyalize edilmiş mülkiyetin halka, proletaryaya ait olduğunu söyleyerek onları kandırmaktadır. Rizzi, Marx'ın bürokratik sınıfın başta küçük bir kitle olarak başlayıp sonra devleşerek bir sosyal sınıf haline gelmesini öngöremediğini düşünmektedir. Troçki, sosyalize edilmiş mülkiyetin varlığı sayesinde, bürokratik zıtlıkların açılmasıyla birlikte, rejimin yeniden bir işçi devletine döneceğini düşünmekteydi; ancak, ülkenin değiştiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Rizzi'ye göre, özel mülkiyete son veren sosyalist düzen, sömürü düzenini yok etmemiştir. Kişiden kişiye doğru gerçekleşen sömürü düzeni olan kapitalizmi, sınıftan sınıfa doğru çevirmiş ve egemen bürokratik sınıf, bürokratik kolektivizmi yaratmıştır. Rizzi, bu noktada, Naville ve Troçki'den alıntı yaparak; artı değer burjuva egemenliğinde kapitalist girişimlere verilmekte iken; yeni dönemde bürokratik seçkinler tarafından paylaşıldığını yazmaktadır. Sovyetlerde bürokrasi, tıpkı burjuvazi gibi egemenliğini sürdürmekte her türlü karı edinmekte, ücret ve fiyatlara müdahale etmektedir. İşçi sınıfı ise, sosyalize edilmiş mülkiyetin asıl temsilcisi olması gerekirken artı değerden hiçbir pay alamamaktadır. Daha da önemlisi, bu haliyle kolektif mülkiyet kapitalizmin evriminin yönüne uymakta aynı yoldan gitmektedir. Ortaya çıkan şey, yeni bir sınıftan başka bir şey değildir. SSCB'nin iddiası, işçinin sistemde bir ücret kölesi olmadığı, özgür bir işçi olduğu yönündeyse de Troçki ve Rizzi'nin buna şiddetle karşı çıktığı görülmektedir. Rizzi'ye göre değişen yalnızca sahibin, egemenin kimliğidir. Proletaryayı koruyacak sistem, işçileri daha kötü duruma getirmiştir. Sistemle, işçi zenginlikten "en kötü payı" alan sınıf olmuştur. Köyünden alınmış ve kendi ülkesinde pasaportla gezer duruma getirilmiştir. Eskiden işçi yalnızca işyerinde "sahibiyle" ilişki içindeyken; şimdi, fabrikada, evde, okulda sendikada, tiyatrodada ve taşrada bir aradadır. Süper bürokrasi neredeyse tanrısal yetkilere sahip büyük bir güç haline gelmiştir. Öyle ki, Antik Çağ'da kölelerin askerlik yapmasına izin verilmezken, işçi bu görevi de yüklenmektedir. Bu bürokrasi kaynaklı yeni bir kölelik düzenini oluşturmuştur. Bu noktada, Rizzi'nin Troçki'yle düşünsel anlamda önemli bir bağı olduğu gerçektir. Ancak Rizzi, birçok yerde Troçki'nin, bir anlamda, Sovyet devletini bir işçi devleti olarak görme noktasında, oldukça iyimser davrandığını düşünmektedir. Ona göre,

Troçki, bürokratik yapılanmanın yeni bir sınıf ve yeni bir mülkiyet anlayışı doğurduğunun farkında değildir (Rizzi, 1985).

Yeniden Liberal Devlet ve Bürokrasi

Liberalizmi savunan Hayek'e göre aslolan bireyin özgürlüğüdür. Bahsi geçen özgürlük için hukuk vazgeçilmezdir. Piyasa ekonomisinin gelişebilmesi için devletin, kendisi ve kurumlarıyla çalışması gerekmektedir (Ataay, 2016). Hayek, devletin ekonomiyi planlamak amacıyla ya da başka bir amaçla güçlenmesi ve merkezileşmesi durumunda bireysel özgürlüklerin kısıtlanacağını savunmaktadır (Hatipoğlu, 2019). Mises, bürokrasiyi toplum yaşamına müdahalede bulunan bir araç olarak görmektedir. Ekonomik ve sosyal yaşama müdahale eden bir bürokrasi muhafazakârlığı getirecektir. Mevcut yasa ve usullere uygun davranması gereken bürokrasi bu haliyle esnek olamayacaktır. Oysa devlet bürokrasisinin esnek olması gerekmektedir. Tıpkı ilk insandan bugüne insanların kendilerini güvende tutabilmek için sabit olmaktan ziyade; gelişmeyi ve ilerlemeyi seçmeleri gibi (Mises, 2010). Liberalizmde bürokrasi, siyasetçilerin halkın isteklerini yapabilecekleri bir araçtır. Bürokratların herhangi bir gruba karşı yakın olmaması hatta tarafsız olması beklenmektedir. Böyle olmadığı takdirde halkın siyasetçileri demokratik yollarla seçmesinin bir önemi de kalmayacaktır (Öztürk, 2021).

Bu yönüyle sosyalizmi andırmaktadır. Bürokrasinin hâkim olması durumu, özgürlüklerin kısıtlanarak baskı ortamı kurulmasıyla eş olan totaliter bir yönetim anlayışını var edecektir. Devletin ekonomiye müdahale etmesi toplumsal bir yıkıma götürebilecekken, müdahale etmemesi barış ortamının oluşmasını sağlayacaktır (Akın, 2011). John Stuart Mill devletin büyümesinin özgürlükler aleyhine olacağını ve bürokrasinin örgütlü bir güç olarak ortaya çıkmasının tehlikesine dikkat çekmiştir (Öztürk, 2021). Herhangi bir sınıfın, diğer sınıflar üzerinde tahakküm kurmaması için liberaller için anayasa önemli bir güvence kaynağı sayılmıştır (Öztürk, 2021).

Rus Devrimi'ni yapanlar devleti parçalayacak ve komünizme geçeceklerdi; ancak devleti dönüştürmeyi sağlayamadılar. Kurulacak yapıda ise iktidar partisi ile bürokrasi birleşeceğinden, yönetim-siyaset ayrılığı da kalmayacaktı (Karaman, 2021). SSCB, esasında Marksist-Leninist ideolojiyle kurulmuş, Stalin zamanında totaliter bir yönetime dönüşmüştür. Yasama ve yürütme işleri parti elitleri tarafından yürütülür olmuştur. 1980'lerde Gorbaçov dönemindeki yapılanma ülkeyi demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçmek için özel

teşebbüsün önü açılmaya çalışılmıştır (Baharçipek ve Ağır, 2014). 53 devlet 110 milleti olan Sovyet Rusya, farklı taktikler uygulayarak bir arada tutmaya çalışmıştı. Gorbaçov dönemi politikalarının başarısızlığı, merkezde bulunan siyasal kriz, etnik çatışmaların şiddetlenmesi, ekonomik krizi ve milliyetçilik hareketleri sonrasında bağımsızlıklarını istemişlerdir (Şadıhanov, 2006). II. Dünya Savaşı sonrası çift kutuplu dünya sistemi, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından liberalizmin hâkim olduğu tek kutuplu hale bürünmüştü. Bundan sonra başkaca bir ideolojinin başat olamayacağına dair teoriler üretilmiştir (Fukuyama, 1992

II. Dünya Savaşı'nda birçok acının yaşanması ve bitmesinin ardından dünya kendine bazı dersler çıkarmıştı. Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm benzeri totaliter rejimlere bağlı ideolojilerin cazibesi kalmamıştı. Bu tarihten sonra savaştan muzaffer çıkanlar, komünizm ve demokrasi ideolojilerini milletlere birer tercih olarak göstermişlerdir. Ülkemizde de önce Milli Kalkınma Partisi sonra Demokrat Parti kurulabilmişti. Bir süre sonra da çok partili siyasal düzene geçilebilmişti (Ayar, 2003).

Savaşın ardından ortaya çıkan uluslar arası örgütler olan, GATT, IMF ve IBRD uluslar arası ekonomik ilişkilere müdahale etmişlerdir. GATT ile yapılan anlaşmalar sonrasında liberalleşme adımları, IMF ile küresel krizler ve küresel ticaretin muhtemel zararlarının azaltılması ve IBRD ile yatırımlara ve planlanan politikalara kaynak sağlanmıştı (Alpaslan, 2016). Dünya Bankası SAL (structural adjustment loans), SECAL (sectoral adjustment loans) ve diğer projelere verdiği krediyle 1980 sonrası politika üreten bir kaynak olmuştur. Bununla dünya kapitalist sisteminin işlerlik kazanmasına katkıda bulunmuştur (Güler, 1995).

Neoliberal devlet anlayışı, refah devletinde israf yapıldığı, verimli olunmadığı ve etkin olmadığını eleştirerek, köklü çözümler üretebilmekteydi. Piyasa ilkeleriyle birlikte sosyal politika önerileri de bulunmaktaydı (Acar, 2017). Devlette bürokrasinin ağırlığı 1980 sonrası azaltılmaya çalışılmıştı. 1990'lı yıllarda devletin etkili olabileceği formüller aranmaya ve adeta yeni bir devlet inşa etmek istenmiştir. Sonrasında birincisi ekonomik alanlarda kamunun faaliyetleri sınırlandırılmış, ikincisi kamunun ağırlığının olduğu bir yönetim biçiminden piyasa kökenli bir anlayışın olduğu bir duruma doğru adımlar atılmıştı (Övgün, 2010). Tüm dünyada bir liberalleşme dönemi olmuş ve olmaya devam etmektedir (Baysal, 2017).

Kapitalizmin iyi işleyebilmesi için, hükümetin pasif kalması ya da olan biten dışında kalması değil, düzenin içerisinde aktif ve temel roller üstlenmesi gerekmektedir (Scott, 2006).

SONUÇ

Bugün itibariyle faşist rejimler son bulmuş ve üzerinden hayli zaman geçmiştir. Devlete bağlı grupların zamanla çoğalması sonrasında gerçekleştirebildikleri üstünlük ile tüm insanlığın dimağında bıraktığı kötü anılarla varlığını nihayete erdirmişlerdir. Öyle ki 20.yüzyılın ikinci yarısından bugüne, çekilen acıları sarmak için uluslararası oluşumlar ortaya çıkmış ve insan haklarına dair değerler kamu yönetiminde önem kazanmıştır. Sovyet Rusya ise komünizm yönetimine geçememiş, devleti ve kurumlarını ortadan kaldıramamıştır. Yapılan bürokratik sınıf eleştirileri haklı çıkmıştır. İşçi sınıfı 20.yüzyılın ilk yarısında tüm dünyanın imrendiği bir biçimde yaşasa da bu durumunu uzun yıllar sürdürememiştir. İki kutuplu dünya sisteminin son bulduğu günümüz siyasal ortamında, liberal blok her geçen gün politik aktörleri ve politikalarıyla tüm dünyayı etkiler hale gelmiştir.

KAYNAKLAR

- Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve sosyal refah devleti ekseninde üçüncü yol yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 18(1), 248-263.
- Akın, O. S. (2011). *Küreselleşme sürecinde Türkiye’de bürokrasi kavramı ve olgusu üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alpaslan, B. (2016). *Kapitalist sistemde liberal ve müdahaleci dönemler: 1980 sonrası dönemde devletin yeni müdahale biçimleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Armaoğlu, F. (2001). *20. Yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Ataay, C. K. (2016). Hayek ve friedman’ın devlet anlayışı, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. 4(1). 129-151.
- Ayar, Ö. (2003). *Tek partili sistemden siyasi liberalizasyona (1945-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Baharççek, A.& Ağır O. (2014). Rusya’nın başarısız demokratikleşme tarihi. *Birey ve Toplum Dergisi*. 4(8). 5-27.
- Baysal, T. (2017). Neo-Liberalizm tartışmaları çerçevesinde kamu yönetiminin dönüşümü: Türkiye pratiği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(15). 171-195.
- Cansever, N. (2021), Komünizm, Edit. Yasemin Mamur Işıklı Esmeray Alacadağlı Emre Akçagündüz, *Kamu yönetimi ansiklopedisi* içinde ss. 664-669, Ankara: Astana Yayınları.
- Çelikçi, A. S.& Kakışım, C. (2013). İtalyan faşizmi ve tarihsel gelişimi. *Anemon Sosyal Bilimler Dergisi* 1(2). 83-99.
- Çetin, Ü. (2009). Kitap kritiği: liberalizm new studies in philosophy, politics, economics and the history of ideas (Friedrich August Von Hayek), *Liberal Düşünce Dergisi*, 14(55). 197-224.

- Duman, F. (2006). Modern siyasal ideolojiler. Edit. Tevfik Erdem, *Modern feodaliteden küreselleşmeye temel kavram ve süreçler* içinde ss. 113-160. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Friedman, M.(2011), *Kapitalizm ve özgürlük*, İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Fukuyama, F. (1992). *Tarihin sonu ve son insan*. Çev. Zülfü Dicleli. İstanbul: Simavi Yayınları No: 10.
- Güler, B. A. (1995). Kamu yönetimi ve dünya bankası. *Amme İdaresi Dergisi*. 28(3). 19-29.
- Hatipoğlu, O. G. (2019). Kitap kritiği: the road to serfdom (Friedrich August Von Hayek). *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*. Sayı:1. 177-185.
- Heywood, A.(2013), Giriş: İdeolojiyi Anlama, *Siyasi ideolojiler bir giriş* içinde ss.1-32, Çev. Ahmet K. Bayram, Ankara: Liberte Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2006). *Kısa yirminci yüzyıl aşırılıklar çağı 1914-1991*. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Everest Yayınları.
- Karaman, Ö. F. (2021). *Nomenklaturadan neopatrimonyalizme Post-Sovyet ülkelerde bürokrasi-siyaset ilişkisinin dönüşümü: Kırgızistan örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köni, H. & Nişancı, E. (2014), Muhafazakâr düşüncede yönetim anlayışı:18 YY'dan 20. YY'ın başlarına. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 10(40). 61-78.
- Küçükkalay, Bahadır Emre (2020), Almanya'nın kısa tarihi kitap kritiği, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 669-676.
- Lenin, V.İ.(1976), *Devlet ve devrim*, Çev. Mehmet Kaya, İstanbul: Emek Yayınları.
- Mazower, M. (2008). *Karanlık Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı*. Çev. Mehmet Morali. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mises, L. V. (2010). *Bürokrasi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Övgün, B. (2010). *Bürokrasiden yönetime yönetim biçiminin değişmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara:
- Öztürk, N. K. (2021). Bürokrasinin verimliliği hakkında sosyalist ve liberal görüşler. *Ombudsman Akademik Dergisi*. 8(15). 13-41.
- Rizzi, B. (1985), *The Bureaucratization of the world*, Çev. Adam Westoby, Newyork: The Free Press.
- Scott, Bruce R.(2006). The political economy of capitalism. *Harvard Business School Working Paper*. No. 07-037. pp.1-28.
- Sidal, S. (2019). Faşizm ve bürokrasi. Edit. Nail Öztaş. *Bürokrasi* içinde s.109-133. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Şadıhanov, E. (2006). Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde etkili olan bölge sorunları ve milliyetçilik hareketleri, *Journal of Economy, Culture and Society*, 0(33), s. 1-22.
- Trotsky, L. D. (2006). İhanete uğrayan devrim. İstanbul: Alef Yayınevi.
- Turan, M. (2011), SSCB'de Toprak mülkiyeti. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66(3). 307-332.
- Yakut, K.& Yakut, E. (2019), İkinci Dünya Savaşı'na giden yol (1929-1939), Edit. İlber Ortaylı, *Siyasi Tarih II* içinde ss. 2-32. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No:1975.